

Тараєвська Л. С.
кандидат економічних наук,
доцент кафедри менеджменту і адміністрування
Івано-Франківського національного
технічного університету нафти і газу

Tarayevska L. S.
PhD in Economics,
Associate Professor of Management and Administration
Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas

РЕСТРУКТУРИЗАЦІЯ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ ЯК ОДНА З ПЕРЕДУМОВ ВИКОРИСТАННЯ ЗАСАД ЕКОЛОГІЧНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

RESTRUCTURING OF INDUSTRIAL ENTERPRISES AS ONE OF THE PRE-CONDITIONS FOR USE OF ECOLOGICAL MANAGEMENT PRICIPLES

Анотація. Для забезпечення потреб держави у нафтопродуктах належної якості необхідною є перебудова підприємств нафтопереробної промисловості України на засади екоменеджменту, а це є можливим тільки шляхом проведення докорінної реконструкції діючих потужностей із застосуванням сучасних технологій і обладнання з метою підвищення конкурентоспроможності галузі загалом і підприємств зокрема. Автором запропоновано проводити процедуру реструктуризації промислових підприємств у розрізі показників організаційної, технічної, економічної, екологічної та фінансової складових господарської діяльності. Визначено, що реструктуризація промислових підприємств з урахуванням аспектів екологічного менеджменту повинна здійснюватись за наступними напрямками: модернізація засобів праці або часткова їх заміна; зменшення витрат та підвищення ефективності процесу виробництва; посилення контролю якості продукції відповідно до вітчизняних та міжнародних стандартів ISO 9000, ISO 14000; запровадження нових енергоефективних програм.

Ключові слова: реструктуризація, екологічний менеджмент, промислові підприємства, нафтогазовий комплекс, навколишнє середовище, еколого-економічна ефективність.

Вступ та постановка проблеми. Розвиток власного нафтогазовидобувного комплексу є стратегічно важливим для України з урахуванням сучасних реалій. Однак це одночасно породжує й екологічні проблеми, зокрема забруднення не тільки атмосфери, але й ґрунту та води. Основними забруднюючими речовинами є викиди вуглеводів (73% сумарного викиду), діоксид сірки (18%), оксид вуглецю (7%), оксиди азоту (2%). Саме тому в Національній енергетичній програмі України до 2030 р. прийнята стратегія екологізації паливно-енергетичного комплексу, яка базується на концепції поетапного здійснення цього процесу в залежності від пріоритетності заходів та їхньої еколого-економічної ефективності. У рамках цього вважаємо за доцільне використання засад екологічного менеджменту на підприємствах нафтогазовидобувного комплексу. Ці засади повинні бути спрямовані на значне зменшення і, по можливості, часткову ліквідацію викидів, скидів та інших шкідливих впливів на навколишнє середовище за рахунок загальної економії і використання безпечних для природного середовища технологій видобутку та переробки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичну і методичну основу дослідження системи екологічного менеджменту складають праці українських та зарубіжних учених. Важливе значення мають праці Н. Пахомової, К. Ріхтера, А. Садекова, О. Балацького, Т. Галушкіної, В. Семенова, О. Михайлюк та інших учених, присвячені вивченню екологічного менеджменту як типу управління сучасним підприємством, роботи В.О. Паламарчука, Г.В. Черевка, М.І. Яцківа, І.Г. Яремчука та ін., що розкривають економічний механізм природокористування, а

також дослідження Г.А. Черниченка, Б.В. Букринського, М.Г. Чумаченка, Б.М. Данилишина, Я.С.Витвицького, присвячені питанням еколого-економічної стійкості суспільства, економіки та регіонів.

Метою даної роботи є визначення та обґрунтування доцільності проведення реструктуризації як однієї з передумов використання засад екологічного менеджменту.

Результати дослідження. Як відомо, екологічний менеджмент, у спрощеному розумінні, – це система ринкового управління навколишнім середовищем, яка повинна бути новим концептуальним підходом до виробничої діяльності. Згідно з міжнародним стандартом ISO 14001, система екологічного менеджменту – це частина загальної системи менеджменту, що включає в себе організаційну структуру, планування діяльності, розподіл відповідальності, практичну роботу, а також процедури, процеси та ресурси для розробки, впровадження, оцінки досягнутих результатів реалізації і вдосконалення екологічної політики, її цілей і завдань [1]. Тобто екологічний менеджмент – це система, за допомогою якої здійснюється управління тими видами діяльності підприємств, які завдають або потенційно можуть завдати шкоди навколишньому середовищу. Саме таким видом діяльності є нафтогазовидобувний комплекс, негативний вплив якого проявляється як мінімум у чотирьох аспектах: 1) вилученні земельних ресурсів для будівництва свердловин і супутньої інфраструктури; 2) викидах газоподібних речовин в атмосферу; 3) вилученні з нафтою високомінералізованих супутніх вод та їх скиді; 4) аварійних розливах нафти з непередбачуваними наслідками.

Першим кроком до створення системи екологічного менеджменту на підприємстві є чітке усвідомлення наяв-

ності екологічного аспекту в господарській діяльності. Під екологічним аспектом розуміють елемент діяльності підприємства, складову його продукції або послуг, яка взаємодіє або може взаємодіяти з навколишнім середовищем [2]. Проте, як свідчить практика, для виникнення необхідності в системі екологічного менеджменту недостатньо лише виявити екологічні аспекти діяльності. Для його впровадження на підприємстві мають бути чітко сформульована і розроблені плани із застосуванням відповідних заходів для досягнення поставлених цілей, здійснена оцінка результатів, отриманих на попередніх етапах. Будуватися і розвиватися екологічна політика та система екологічного менеджменту повинна за принципом послідовного вдосконалення, тобто бути спрямованою на досягнення кращих показників у всіх екологічних аспектах діяльності підприємства у відповідності до його екологічної політики та поетапне наближення до поставленої мети, вибір реальних цілей і визначення реального часу їх досягнення [3].

Ефективний екологічний менеджмент організації базується, з одного боку, на відповідній корпоративній філософії, а з іншого – на чітко регламентованих нормах і процедурах стосовно параметрів екологічної діяльності; розподілі екологічних повноважень підрозділів, кваліфікації різних категорій управлінського персоналу, змісті екологічних звітів, аудитів та моніторингу з урахуванням відповідних вимог міжнародних стандартів.

На нашу думку, запровадження засад екологічного менеджменту є неможливим без проведення ефективної політики реструктуризації системи виробництва, метою якої є управління екологічними характеристиками конкретних суб'єктів екологічно небезпечної діяльності, джерел екологічної небезпеки або окремих природних комплексів [4].

Нехтування процесами реструктуризації може призвести до виникнення надзвичайних ситуацій аварійного і катастрофічного характеру та пов'язаних із цим значних еколого-економічних утрат. Із цієї точки зору пошук, ідентифікація і генерація інноваційних управлінських технологій, процедур та інструментів, використання яких дозволить вирішити проблему екологічної реструктуризації підприємств у напрямку зниження негативного впливу на навколишнє середовище, має важливе науково-практичне значення.

Слід зазначити, що практично весь видобуток нафти і газу в Україні контролюється безпосередньо державою в особі НАК «Нафтогаз України». Найбільшою нафтовою компанією є ПАТ «Укрнафта», яка володіє 82 спеціальними дозволами на видобування (промислово розробку родовищ) вуглеводнів. Сам видобуток здійснюють

наступні нафтогазовидобувні управління: «Охтирканафтогаз», «Полтаванафтогаз», «Чернігівнафтогаз» у Дніпровсько-Донецькій западині та «Бориславнафтогаз», «Долинанафтогаз», «Надвірнанафтогаз» у Передкарпатському прогині.

Станом на кінець 2014 р. «Укрнафта» експлуатувала 1 949 нафтових та 185 газових свердловин (включаючи основну та спільну діяльність). Структура видобутку подана в табл. 1.

Зменшення обсягів видобутку нафти і газового конденсату на підприємствах нафтогазової галузі з року в рік зумовлюється вичерпністю основних родовищ, що забезпечують видобуток, відсутністю потужних нових родовищ, підготовлених для введення в експлуатацію, а прогнозні ресурси нафти приурочені до покладів, що мають складну геологічну будову, незначні запаси, низьку продуктивність свердловин та залягають на значних глибинах. Освоєння таких запасів нафти пов'язано з використанням спеціального обладнання і витратних технологій, що зумовлює високу вартість видобутку, що є економічно недоцільним з урахуванням суттєвого зменшення ціни на нафту на світових ринках. Для прикладу, 18.01.2016 р. Дослідна служба банку JPMorgan знову переглянула прогноз ціни на еталонні сорти сирої нафти. Середню ціну американської та європейської (північноморської) нафти у 2016 р. оцінено на одному рівні – близько 31,5 дол. США за барель. Усе це в сукупності підтверджує доцільність проведення реструктуризації підприємств нафтопереробного комплексу. Реструктуризація підприємств може здійснюватись як із метою простого виживання у відносно нових умовах господарювання, так і для відновлення конкурентоспроможності підприємства і його продукції. Позитивним результатом цього процесу прийнято вважати суттєве поліпшення показників виробничо-господарської діяльності та забезпечення ліквідності. Розрізняють різні види реструктуризації, зокрема: організаційно-правову, технічну, управлінську, екологічну і т. д. Кожна з них має свою специфіку і забезпечує привнесення змін у відповідний елемент, однак мета її проведення є спільною для всіх видів і передбачає створення підприємств, спроможних ефективно функціонувати за умови дотримання ринкових законів та виготовлення конкурентоспроможної продукції, що відповідає вимогам товарного ринку з урахуванням екологічного стану навколишнього середовища.

Отже, процедуру реструктуризації промислових підприємств визначаємо як комплекс заходів, спрямованих на відновлення організаційної, технічної, економічної, екологічної та фінансової складових господарської діяльності. У розрізі кожної з них пропонуємо проаналізувати наступні показники:

Таблиця 1

Структура видобутку вуглеводнів у 2013–2014 рр.

НГВУ	Нафта з конденсатом, тис. т			Газ, млн. м ³		
	2014	2013	%	2014	2013	%
Охтирка	962,7	1 039,6	-7,4%	560,8	635,3	-11,7%
Чернігів	335,1	362,3	-7,5%	130,2	145,9	-10,8%
Полтава	162,4	185,3	-12,4%	764,3	836,3	-8,6%
Дніпровсько-Донецька впадина	1 460,2	1 587,2	-8,0%	1 455,3	1 617,5	-10,0%
Долина	244,6	264,0	-7,3%	104,4	102,3	2,1%
Борислав	110,8	105,7	4,8%	38,6	38,5	0,3%
Надвірна	72,1	72,0	0,1%	139,0	145,3	-4,3%
Передкарпатський прогин	427,5	441,7	-3,2%	282,0	286,1	-1,4%
Всього по ПАТ «Укрнафта»	1 887,7	2 028,9	-7,0%	1 737,3	1 903,6	-8,7%

Джерело: сформовано на основі [5]

1. Організаційний рівень діяльності:
 - організаційна структура управління;
 - трудовий колектив;
 - імідж підприємства.
2. Технічний рівень діяльності:
 - безпечність технологічного процесу;
 - забезпеченість належними виробничими фондами для здійснення виробничого процесу;
 - озброєність і забезпеченість природоохоронними фондами;
 - наявність ресурсів (природні, матеріальні, трудові, інформаційні).
3. Економічний рівень діяльності:
 - економічні результати виробництва (собівартість, ціна, прибуток, рентабельність);
 - ефективність виробничих і природоохоронних витрат;
 - екологічні платежі;
 - економічні показники утилізації відходів та використання альтернативних джерел енергії.
4. Екологічний рівень діяльності:
 - вплив діяльності підприємства на навколишнє середовище;
 - вплив діяльності підприємства на реципієнтів;
 - екологічність і показники якості продукції;
 - утилізація відходів;
 - використання альтернативних джерел енергії.
5. Фінансовий рівень діяльності:
 - забезпеченість платоспроможності екологічної діяльності (джерела фінансування);
 - рівень реінвестування екологічної діяльності;
 - рівень стимулювання екологічності виробництва з точки зору підприємства і держави.

Провівши комплексний аналіз вищенаведених показників, можна оцінити наявність передумов для здійснення процедури реструктуризації і можливості використання засад екологічного менеджменту на підприємствах нафтогазового напрямку.

Використання засад екоменеджменту неможливе без раціонального використання природних ресурсів, дотримання нормативів шкідливих впливів на навколишнє середовище, утилізацію, знешкодження шкідливих речовин і відходів, розподілу фінансових ресурсів за пріоритетними екологічними заходами, умовами функціонування екосистеми для прийняття управлінських рішень щодо екологічної безпеки і в

кінцевому результаті формування позитивного іміджу підприємства.

Отже, реструктуризація промислових підприємств з урахуванням аспектів екологічного менеджменту повинна здійснюватись за наступними напрямками:

- модернізація засобів праці або часткова їх заміна;
- зменшення витрат та підвищення ефективності процесу виробництва;
- посилення контролю якості продукції відповідно до вітчизняних та міжнародних стандартів ISO 9000, ISO 14000;
- запровадження нових енергоефективних програм.

Засади екологічного менеджменту можуть стати дієвим фактором використання лише тоді, коли будуть повністю інтегровані в практику.

Практичне використання засад екологічного менеджменту можливе за умови моніторингу екологічного стану виробництва, наукового та консалтингового забезпечення заходів зі зміни сировини, технологій, асортименту продукції, використання альтернативних джерел енергії, впровадження енерго- і матеріалозберігаючих технологій, утилізації та використання промислових відходів, а також підняття рівня екологічної освіченості і культури населення.

Висновки. Впровадження засад екологічного менеджменту на промислових підприємствах можна вважати економічно і екологічно доцільним тому, що:

1. Можна збалансувати споживання сировинних матеріалів, води, енергії, скорочуючи, таким чином, виробничі витрати.
2. Виготовляти продукцію, яка підлягає вторинній переробці.
3. Скорочувати обсяги викидів, скидів шкідливих речовин і цим самим зменшувати екоплатежі.
4. Впроваджувати стандарти якості ISO 9000 та ISO 14000, що дасть змогу покращити якість продукції.
5. Відкриває можливості доступу до певних видів державної підтримки (впровадження системи екологічного менеджменту зазвичай призводить до послаблення адміністративного тиску на підприємство з боку контролюючих державних органів).
6. Дає можливість виходу на нові ринки збуту.
7. Передбачає вихід на новий рівень технологічного розвитку та інновацій.
8. Формує позитивний імідж, урахуовуючи зростання громадської екологічної обізнаності і бажання споживачів купувати екологічно безпечну продукцію.

Список використаних джерел:

1. Барков Д.И. Международные экологические стандарты качества продукции ISO 14000 и перспективы их внедрения в Украине / Д.И. Барков [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.erudition.ru/referat/printref/id.49971_1.html.
2. Галушкіна Т.П. Экономические инструменты экологического менеджмента (теория и практика) / Т.П. Галушкіна. – Одесса : Институт проблем рынка и экономика-экологических исследований НАН Украины, 2000. – 280 с.
3. Соснин А.С. Стандарты ISO 14000 / А.С. Соснин [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.ecolog.spb.ru/article_iso14000.php.
4. Дробноход М.І. Концептуальні основи формування екологічного мислення та здібностей людини будувати гармонійні відносини з природою : [кол. монографія] / М.І. Дробноход, Ф.В. Вольвач, С.І. Іваненко. – К. : МАУП, 2000. – 180 с.
5. Офіційний сайт НАК «Нафтогаз України» [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://www.ukrnafta.kiev.ua/ua>.
6. Енергетична стратегія України на період до 2030 р., схвалена Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 1071 [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/n0002120-13/para3#n3>.

Анотація. Для забезпечення потребностей государства в нефтепродуктах надлежащего качества необходим переход предприятий нефтеперерабатывающей промышленности Украины на принципы экоманеджмента, а это возможно только путем проведения реструктуризации действующих мощностей с применением современных технологий и оборудования с целью повышения конкурентоспособности отрасли в целом и предприятий в частности. Автором предложено проводить процедуру реструктуризации промышленных предприятий в разрезе показателей организационной, технической, экономической, экологической и финансовой составляющих хозяйственной деятельности. Определено, что реструктуризация промышленных предприятий с учетом аспектов экологического менеджмента

жмента должна осуществляться по следующим направлениям: модернизация средств труда или частичная их замена; уменьшение затрат и повышение эффективности процесса производства; усиление контроля качества продукции в соответствии с отечественными и международными стандартами ISO 9000, ISO 14000; внедрение новых энергоэффективных программ.

Ключевые слова: реструктуризация, экологический менеджмент, промышленные предприятия, нефтегазовый комплекс, окружающая среда, эколого-экономическая эффективность.

Summary. To meet the needs of the state in the proper quality of petroleum products is a necessary restructuring of the oil refining companies in Ukraine ecological management principles, and it is their only possible through a radical reconstruction of existing facilities with modern technology and equipment in order to increase the competitiveness of the industry in general and businesses in particular. The author asked to carry out industrial restructuring process in terms of indicators of organizational, technical, economic, environmental and financial component of economic activity. Determined that the restructuring of the industry, taking into account aspects of environmental management must be made in the following areas: modernization of labor or their partial replacement; reduce costs and improve the efficiency of the production process; strengthen quality control of products according to national and international standards ISO 9000, ISO 14000; implementation of new energy efficiency programs.

Key words: restructuring, ecological management, industrial enterprises, oil and gas sector, environment, ecological and economic efficiency.